Studia Linguistica
Universitatis Iagellonicae Cracoviensis 125 (2008)

GRAŻYNA PIETRZAK-PORWISZ
Instytut Filologii Germańskiej

NIE BIERZ DO UST KONIAKU CHŁODNIEJSZEGO NIŻ 18 I CIEPLEJSZEGO NIŻ 21 STOPNI CELSJUSZA. SEMANTYKA OKREŚLEŃ TEMPERATURY W JĘZYKU POLSKIM I SZWEDZKIM (ZNACZENIA KONKRETNE)

1. Wstęp

Mimo że przymiotniki denotujące temperaturę stosunkowo często pojawiają się w pracach podejmujących tematykę semantyczną, niewiele z nich doczekało się szerszych opracowań. Określenia temperatury, zwłaszcza odpowiedniki polskich leksemów *ciepły – zimny*, przywoływane są na ogół w celu zilustrowania zjawiska antonimii (Lehrer 1974, Lyons 1984, Cruse 1992, Cruse, Togia 1995), przy czym wiele uwagi poświęcono kwestii, czy pojęcia reprezentowane przez te przymiotniki tworzą systemy monoskalarne, konceptualizowane jako punkty na jednej skali (Bolinger 1968, Lehrer 1974, Clausner, Croft 1999), czy biskalarne, tworzące dwie osobne, rozwijające się w przeciwnych kierunkach, symetryczne skale (Cruse 1992, Croft, Cruse 2004)[1].

Wśród opracowań terminów oznaczających temperaturę wymienić można także prace poświęcone podstawowym określeniom temperatury w poszczególnych językach (Lehrer 1970, Sutrop 1998, 1999, 2002) oraz analizy kontrastywne, uwzględniające takie pary języków, jak tagalski i chiński (Shen 1960) czy angielski i francuski (Prator 1963). Większość wymienionych prac ma charakter przeglądowy i opiera się na materiale leksykograficznym. Wyjątek w tym zakresie stanowi artykuł o rosyjskich i szwedzkich określeniach temperatury (Koptjevskaja-Tamm, Rakhilina 2006), który jest opracowaniem materiałowym, opartym na autentycznych przykładach ich użyć.

Niniejszy artykuł poświęcony jest przymiotnikom oznaczającym temperaturę w języku polskim i szwedzkim. Mój cel to ustalenie, w jaki sposób doświadczanie temperatury znajduje odbicie w semantyce leksemów *zimny, chłodny, letni,*

[1] Terminy „monoskalarny" i „biskalarny " za Cruse, Togia (1995: 114).

ciepły, gorący i ich szwedzkich odpowiedników *kall, kylig, sval, ljum, varm* i *het*, a także wskazanie różnic w konceptualizacji skali temperatury w obu językach. Celowi temu posłuży badanie łączliwości poszczególnych określeń, które powinno wykazać, do jakich klas obiektów się one odnoszą. Prześledzenie zarówno typowych, jak i możliwych połączeń oraz przywołanie kontekstów, w jakich omawiane przymiotniki występują, pozwoli odtworzyć ich strukturę znaczeniową oraz otrzymać obraz podobieństw i różnic pomiędzy językiem polskim i szwedzkim.

Materiał badawczy zaczerpnięto ze słowników języka polskiego i szwedzkiego, a także z korpusu PWN oraz z korpusu Parole ze szwedzkiej bazy leksykalnej Språkbanken na Uniwersytecie w Göteborgu. Uwzględniono złożenia oraz stałe związki wyrazowe, w których występują omawiane przymiotniki, a także użycia przysłówkowe.

2. Analiza kontrastywna polskich i szwedzkich określeń temperatury

Język polski dysponuje dwoma terminami podstawowymi, określającymi przedział niskich temperatur – *zimny* i *chłodny*, zaś język szwedzki trzema – *kall* (zimny), *kylig* i *sval*. Do strefy pomiędzy zimnem i ciepłem odnoszą się leksemy *letni* i *ljum(men)*. Cieplejsze punkty na skali temperatury denotowane są w języku polskim przez przymiotniki *ciepły* i *gorący*, zaś w szwedzkim przez *varm* i *het*.

2.1. Strefa zimna

Polski przymiotnik *zimny* definiowany jest następująco: „mający niską temperaturę, taki, w którym panuje niska temperatura, wywołujący wrażenie intensywnego chłodu, ziębiący" (Sz, US), „mający niską temperaturę, chłodny, ziębiący" (NS). Jego szwedzki odpowiednik *kall* określany jest jako „mający w porównaniu z normalnymi warunkami niski stopień ciepła, pozbawiony (normalnego) ciepła, chłodny, ziębiący, lodowaty", „mający niższą temperaturę niż możliwa / spodziewana, niekiedy w stosunku do jakiejś naturalnej skali" (SO). Polskie definicje posługują się pojęciem niskiej temperatury, przywołując równocześnie określenia bliskoznaczne, zaś w szwedzkich definicjach pojawia się, obok synonimów, odwołanie do normy, na podstawie której określa się obiekty jako *kall*.

Leksemy z*imny* i *kall* łączą się z określeniami zjawisk naturalnych oraz artefaktów i obejmują następujące grupy:

a) zjawiska atmosferyczne: pol. *zimna, wietrzna pogoda / zimny klimat, zimna mżawka, zimny listopadowy deszcz, zimny lód, zimny śnieg, zimny smog, zimny wiatr, zimny pęd powietrza*; szw. *kallt klimat* (zimny klimat), *kallt väder* (zimna pogoda), *kall hösthimmel* (zimne jesienne niebo), *en dimma lika våt och kall* (mgła równie mokra i zimna), *ett kallt, svidande regn* (zimny, tnący deszcz), *kall is* (zimny lód), *kall snö* (zimny śnieg), *kalluft* (zimne powietrze)*, kallfront* (front zimnego powietrza), *en kall*

pust av luft (zimny podmuch powietrza), *Luften var bittert kall.* (Powietrze było dotkliwie zimne.), *en kall vind* (zimny wiatr), *en kall fläkt från sjön* (zimny powiew od morza);

b) typy krajobrazu i tereny, gdzie panują niskie temperatury: pol. *zimna kraina, zimne tereny, zimny lodowiec, zimna tundra, zimny fiord, zimny krajobraz, zimne ulice*; szw. *de kalla zonerna* (zimne strefy), *kallortstillägg* (dodatek za pracę w zimnej miejscowości), *Skogen såg kall och ogästvänlig ut.* (Las wyglądał na zimny i nieprzyjazny.), *en kall stenstrand* (zimna kamienista plaża);

c) okresy, w których panują niskie temperatury: pol. *zimna pora*, *zimny okres roku, zimne miesiące / noce / dni, zimna zima / wiosna / jesień, zimne lato*; szw. *den kalla årstiden* (zimna pora roku), *en kall period* (zimny okres), *en smällkall vinter* (przejmująco zimna zima), *en kall vårsöndag* (zimna wiosenna niedziela), *en kall januaridag* (zimny styczniowy dzień), *kall november* (zimny listopad), *Natten var bitande kall.* (Noc była przejmująco zimna.), *kalla vinternätter* (zimne zimowe noce), *en kall vinter / vår / sommar / höst* (zimna zima / wiosna, zimne lato, zimna jesień);

d) woda w środowisku naturalnym: pol. *Nawet w lecie morze było zimne* [...] / *zimne wody, spływające ze skutej lodem Grenlandii / zimne strumienie*; szw. *en kall sjö* (zimne jezioro), *ett kallt hav* (zimne morze);

e) woda w instalacjach wodnych i grzewczych: pol. *kran z zimną wodą, brać zimne kąpiele, zimny prysznic, rozprowadzić zasmażkę zimną wodą*; szw. *kallvatten* (zimna woda), *kallbad* (zimna kąpiel / kąpiel na powietrzu), *kalldusch* (zimny prysznic);

f) obiekty i substancje naturalne: pol. *zimny piasek, zimna skała*, *spać na zimnej ziemi na dworze*, *zimny głaz, zimny dym*; szw. *kall sand* (zimny piasek), *kalla klippor* (zimne skały), *Stenen är mycket kall.* (Kamień jest bardzo zimny.), *kall aska* (zimny popiół), *kall rök* (zimny dym);

g) artefakty (w tym niewystarczająco rozgrzane lub wychłodzone sztuczne źródła ciepła): pol. *zimny piec, za zimne rury grzewcze, głośny warkot zimnego silnika, zimne hamulce, zimny kawałek żelaza, zimny metal, Kierownica była nieznośnie zimna.*; szw. *Tekannan är kall.* (Czajnik jest zimny.), *kall ugn* (zimny piekarnik), *Elementet är kallt.* (Kaloryfer jest zimny.), *den kalla kaminen* (zimny piecyk);

h) pomieszczenia, budynki i ich części (nieogrzewane lub niedostatecznie ogrzane): pol. *zimne pomieszczenie, zimna piwnica, zimna sypialnia, zimny pokój / przedpokój, zimne mieszkanko, szklarnie zimne*, *zimna szyba, zimna betonowa ściana, zimna posadzka*; szw. *en kall källare* (zimna piwnica), *ett kallt rum* (zimny pokój), *kalla lägenheter* (zimne mieszkania), *Stugan är kall.* (Domek jest zimny.), *en kall kyrka* (zimny kościół), *en kall ishall* (zimna hala lodowiska), *Golvet var kallt, väggarna var kalla*. (Podłoga była zimna, ściany były zimne.);

i) tekstylia nieutrzymujące ciepła: pol. *na pościeli zimnej / przykryty pierzyną, której poszwa była zimna*; szw. *kalla kläder* (zimne ubrania), *kall jacka* (zimna kurtka), *kalla lakan* (zimna pościel);

j) potrawy i napoje przyrządzane lub podawane na zimno: pol. *potrawy zimne, zimne przekąski*, *zimny bufet, zimne mięsa, zimny sos śliwkowy, zimna śmietanka, napić się czegoś zimnego, zimne napoje, zimna woda mineralna, zimna cola, zimne piwo, zimne mleko*; szw. *kalla rätter* (dania zimne), *Jag kan bara bjuda på kall mat.* (Mogę poczęstować tylko jedzeniem na zimno.), *kallskuret* (zimne przekąski), *kallt kött* (mięso na zimno), *kall fisk* (ryba na zimno), *en lätt kall hummersoppa* (lekka zupa z homara na zimno), *kall glass* (zimne lody), *en kall sås* (zimny sos), *kallt öl* (zimne piwo), *kall läsk* (zimny napój gazowany), *en kall Pepsi* (zimna Pepsi), *kall mjölk* (zimne mleko)[2];
k) potrawy i napoje wystudzone: pol. *zimna zupa, zimna herbata, zimny bigos, zimne jedzenie, zimny wywar, Przekąsił zimnym wieprzowym kotletem., Wszystko było zimne i niesmaczne* [...]; szw. *kall soppa* (zimna zupa), *kall potatis* (zimne ziemniaki), *en kall gröt* (zimna kasza), *kallt kött* (zimne mięso), *kallt kaffe* (zimna kawa);
l) części ciała człowieka: pol. *stale zimne ręce i stopy, Poczułem jej zimną rękę na ramieniu., Członki były już zimne i tętno przerywane* [...]; szw. *Jag är kall om händer och fötter.* (Zimno mi w ręce i w stopy.), *Kroppen blir så kall.* (Ciało tak się wyziębia.), *Huden blir kall.* (Skóra robi się zimna.), *Vad kall näsa hon har* [...] (Jaki ona ma zimny nos [...]), *Hans panna är kall.* (On ma zimne czoło.).

Oba przymiotniki, *zimny* i *kall*, mają bardzo szeroką łączliwość. Na podstawie danych językowych można stwierdzić, że przedział wartości temperatur, do którego odnoszą się te określenia, jest bardzo szeroki, a ich znaczenie zależne jest od rodzaju opisywanego obiektu. *Zimny* denotuje nie tylko bardzo niskie temperatury poniżej zera, por. *Słoneczne promienie wysyłane są w przeraźliwie zimną (270 stopni poniżej zera) przestrzeń kosmiczną.*, lecz również temperatury dodatnie: *lato było bardzo zimne*. W języku szwedzkim o dużej rozpiętości temperatur określanych jako *kall* świadczą między innymi złożenia, w których członem określającym są nazwy pór dnia oraz pór roku: *morgonkall* (‘rano + zimny’), *kvällskall* (‘wieczór + zimny’), *nattkall* (‘noc + zimny’), *höstkall* (‘jesień + zimny’), *vinterkall* (‘zima + zimny’), *vårkall* (‘wiosna + zimny’), *sommarkall* (‘lato + zimny’). Określenia *zimny* i *kall* wiążą się często z silnym odczuciem dyskomfortu, na przykład pol. *bardzo / niemożliwie / potwornie / strasznie / piekielnie zimno, zimno nie do wytrzymania, zimno jak w lodowni, kierownica była nieznośnie zimna, dojmująco zimne południe*; szw. *Det är bistert / svidande kallt ute*. (Na dworze jest dojmująco zimno.), *en bitande kall morgon* (przejmująco zimny poranek), *bitterkall* (strasznie zimny), *råkall* (zimny i dżdżysty), *smällkall* (przenikliwie zimny), *fuktkall* (wilgotny i zimny).

Przymiotniki *zimny* i *kall* opisują różnego rodzaju obiekty, zarówno o zmiennej, jak i o stałej (spodziewanej) temperaturze. W przypadku obiektów o

[2] Z tą grupą semantyczną wiążą się także określenia *kuchnia zimna* i *kallskänk* – nazwy części kuchni w restauracji, gdzie przygotowuje się potrawy podawane na zimno.

stałej temperaturze, jak na przykład lód, śnieg czy lody, nie stosuje się na ogół przydawki *zimny*, jednak w niektórych kontekstach pojawiają się określenia tautologiczne: [...] *vi har inte någon större lust att byta våra varma sovsäckar mot den kalla och fuktiga snön utanför*. ([...] nie mamy większej ochoty, by zamienić nasze ciepłe śpiwory na zimny, wilgotny śnieg na dworze.), *Men hur varmt det än är i luften så är ju snön alltid lika kall. Och kall snö innebär kall rumpa*. (Ale jak ciepło by nie było w powietrzu, to śnieg jest przecież zawsze tak samo zimny. A zimny śnieg oznacza zimną pupę.), *Zimne lody dla ochłody*. / [...] *podobno na chore gardełko zimne lody też można jeść*. / [...] *w wietrzne lub deszczowe dni ludzie wolą napić się ciepłej herbaty niż zjeść zimne lody*. W konstrukcjach tych zastosowanie określeń tautologicznych ma charakter emfatyczny – podkreślają one kontrast z temperaturą innych obiektów, uwypuklając równocześnie cechy pożądane lub niepożądane. Pleonazm *zimne lody* znajduje ponadto dodatkowe uzasadnienie poprzez określenie *ciepłe lody*, sugerujące, że lody mają temperaturę wyższą niż spodziewana, bądź oznaczające rodzaj deseru cieplejszego niż zwykłe lody.

Materiał językowy potwierdza słuszność posługiwania się pojęciem normy, zastosowanym w szwedzkich definiacjach leksykograficznych. Opisywana temperatura może być zgodna z normą, jak w wypadku podawanego na zimno jedzenia i napojów, lub niższa niż norma, kiedy mowa na przykład o wystudzonych potrawach lub sztucznych źródłach ciepła, a także o tekstyliach, które nie utrzymują ciepła. Norma ta jest subiektywna, zależna od rodzaju opisywanego obiektu i jego funkcji.

2.2. Strefa chłodu

Polski leksem *chłodny* definiowany jest jako „wywołujący wrażenie chłodu, mający dość niską temperaturę; nieco zimny" (Sz, NS). Łączy się z następującymi nazwami klas obiektów:

a) zjawiska atmosferyczne: *w strefie klimatu chłodnego półkuli północnej, pogoda pochmurna i chłodna, pogoda chłodna i opadowa, Było chłodno., Jesienią zrobiło się chłodniej*. / *w chłodnych podmuchach wiatru, jeszcze nie zimnych*;
b) odcinki czasu: *chłodny wieczór, chłodne poranki, dni pochmurne i chłodne, chłodne jesienne noce, chłodna jesień, Wrzesień był* [...] *i chłodny, i mało słoneczny*. / *Dzień był chłodny i wietrzny* [...];
c) woda w środowisku naturalnym: *chłodne wody Prądu Kalifornijskiego, miednica chłodnej, kaplicznej wody / chłodne kąpiele błotne*;
d) woda (do picia i do kąpieli): *wypić trochę chłodnej wody*, *Chłodna woda ma świetny wpływ na system nerwowy*. / *chłodna kąpiel*, *chłodny prysznic*;
e) zjawiska naturalne: *Środowiska leśne są chłodniejsze niż łąki i gołoborza*. / *położyć się na chłodnej trawie* / *w chłodnych jaskiniach i pieczarach*;
f) artefakty: *chłodna poduszka*, *chłodny metal*;

g) pomieszczenia: *W mieszkaniu było chłodno. / przyciemniony, chłodny gabinet / chłodna i mroczna kancelaria / wynieść rośliny na zimę do chłodnego pomieszczenia*;
h) potrawy i napoje (podawane na zimno lub wystudzone): *Co zjadłabyś teraz najchętniej na obiad? – Coś chłodnego, na przykład zupę rabarbarową. /* [...] *przyrządziła mu chłodny napój, jakąś wodę z sokiem. / Pokarm był za chłodny. / chłodny bulion*;
i) części ciała: *Sprawdziła, że mają chłodne czoła.*, *Położyła mu chłodną dłoń na czole., mieć chłodne ręce*.

Przykłady językowe wskazują, że w pewnych kontekstach znaczenia przymiotnika *chłodny* zbliżone są do *zimnego*: *Anglik ostrożnie wciąga chłodne, tnące powietrze w zakitowane alergią nozdrza i kuli się* [...] */* [...] *jak wejść pod chłodny prysznic prosto z łóżka? Brrr* [...] */ śpiwory na chłodne noce, podpinki na chłodniejsze dni*. Inne konteksty sugerują *implicite*, że *chłodny* to „niecieply" lub mający temperaturę niższą niż normalna, spodziewana lub pożądana: *Małże w konserwach przechowuje się w chłodnym i ciemnym miejscu* [...] */ wynieść rośliny na zimę do chłodnego pomieszczenia / Przeciw polskim winnicom sprzysiągł się klimat ze swymi mroźnymi zimami, niedostatkiem słońca, chłodnymi jesieniami* [...] */ Władysław Jagiełło zmarł 31 maja 1434 r. (z przeziębienia, którego nabawił się, słuchając w chłodne noce słowików)*.

W innych kontekstach przymiotnik *chłodny* budzi zdecydowanie pozytywne skojarzenia, zwłaszcza gdy występuje w opozycji do określeń bardzo wysokich temperatur: *Klimat jest przyjemny*; *ciepłe dni i chłodne noce. / Poduszka z łuski gryczanej pozostaje przez całą noc chłodną. / Piękny, lekki zapach przywodzący na myśl orzeźwiającą, chłodną kąpiel. / szklaneczka chłodnego, ponętnego CINZANO-SODA / I zaraz potem poczuł przyjemny, chłodny dotyk. /* [...] *letni dzień, pachnąca łąka* [...] *kusi, aby się położyć na chłodnej trawie*.

Leksem *chłodny* ma dwa szwedzkie odpowiedniki, które odnoszą się do tych samych wartości temperatur: *kylig* i *sval*. Porównanie ich łączliwości przedstawia poniższa tabela:

Typ obiektu	*Sval*	*kylig*
zjawiska atmosferyczne	*Det är svalt.* (Jest chłodno.), *Mot kvällen blev det svalare.* (Pod wieczór zrobiło się chłodniej.), *en sval luft* (chłodne powietrze), *en sval vind* (chłodny wiatr), *Det drog svalt från fönstret.* (Ciągnęło chłodem od okna.), *ett svalt väder* (chłodna pogoda), *ett svalt klimat* (chłodny klimat)	*Det är kyligt.* (Jest chłodno.), *ett kyligt omslag* (zmiana pogody na chłodną), *ett kyligt väder* (chłodna pogoda), *kylig väderlek* (chłodna aura), *i kyligt klimat* (w chłodnym klimacie), *luften lätt kylig* (powietrze lekko chłodne), *en kylig vind* (chłodny wiatr), *Kvällsbrisen började kännas kylig*. (Wieczorna bryza robiła się chłodna.), *en kylig nordvind* (chłodny wiatr z północy)
odcinki czasu	*en sval dag / kväll* (chłodny dzień / wieczór), *Morgonen var sval men solig*. (Ranek był chłodny, lecz słoneczny.), *Det var den svalaste sommaren på länge*. (Było to najchłodniejsze od dawna lato.), *en sval ökennatt* (chłodna	*en kylig dag / kväll* (chłodny dzień / wieczór), *en kylig vårdag / höstdag* (chłodny wiosenny / jesienny dzień), *kyliga morgnar* (chłodne ranki), *kylig vår / höst / sommar* (chłodna wiosna / jesień / chłodne lato), *en kylig junikväll*

	noc na pustyni), *en relativt sval aftonstund* (dość chłodne wieczorne chwile), *en sval och ostadig sommar* (chłodne, zmienne lato)	(chłodny czerwcowy wieczór), *en kylig höstmorgon* (chłodny jesienny poranek), *en osedvanligt kylig och våt majmånad* (nadzwyczaj chłodny i mokry maj); *Det var tidigt i april och ganska kyligt*. (Był wczesny kwiecień i dość chłodno.)
woda w środowisku naturalnym i w instalacjach wodnych	*svalt vatten* (chłodna woda), [...] *buh, det var lite svalt. Men i övrigt „känns bassängen bra"* [...] ([...] brr, było trochę chłodno. Ale poza tym „basen jest w porządku" [...]), *ett svalt bad* (chłodna kąpiel), *en svalt porlande bäck* (chłodno szemrzący strumień), *Storesjön, blåskimrande och sval* [...] (Jezioro Storesjön, połyskujące niebiesko i chłodne [...])	*kyligt vatten* (chłodna woda), *en kylig dusch* (chłodny prysznic), *ett kyligt hav* (chłodny ocean)
zjawiska naturalne	*den svala marken* (chłodna ziemia), *en sval klippa* (chłodna skała), *Träden stod tätt, det var skuggigt och svalt*. (Drzewa stały gęsto, było cieniście i chłodno.), *en sval skugga* (chłodny cień)	*den kyliga marken* (chłodna ziemia), *en kylig klippa* (chłodna skała), *Dessutom var marken kylig*. (Poza tym ziemia była chłodna.)
pomieszczenia i części budynków	*ett svalt rum* (chłodny pokój), *svalt som i en kyrka* (chłodno jak w kościele), *I tornet var det svalt*. (W wieży było chłodno.), *I valvet hade det ett ögonblick varit svalt* [...] (W skarbcu było przez chwilę chłodno [...]), *förvaras svalt* (przechowywać w chłodnym miejscu), *Hallen var sval*. (Przedpokój był chłodny.), *Sängkammaren var sval*. (Sypialnia była chłodna.), [...] *bron. Den låg mot norr, i husets skugga, den var våt och sval*. ([...] ganek. Był od północy, w cieniu domu, mokry i chłodny.)	*ett kyligt rum* (chłodny pokój)
napoje i potrawy	*en sval dryck* (chłodny napój), [...] *slog kaffet på fatet och blåste på det, tills det blev lagom svalt, så han kunde dricka det*. ([...] nalał kawy na spodek i dmuchał, aż się zrobiła w sam raz chłodna, by mógł ją pić.), *svalt torrt vin* (chłodne, wytrawne wino), *en sval öl* (chłodne piwo)	*en kylig dryck* (chłodny napój), *något kylig bearnaisesås* (nieco chłodny sos bearnaise), *en pilsner som ännu var kylig* (pilsner, który był jeszcze chłodny)
artefakty	*Glaset var svalt mot min panna*. (Dotyk szkła na moim czole był chłodny.), *Den röda ratten vilade sval i händerna* [...] (Czerwona kierownica spoczywała chłodna w rękach [...])	
tekstylia	*svalt siden* (chłodny jedwab), *ett svalt lakan* (chłodne prześcieradło), *svalt nymanglat linne* (chłodna, świeżo wymaglowana pościel)	
części ciała	*En sval hand läggs på min panna.* (Ktoś przyłożył chłodną rękę do mojego czoła.), *Hennes kropp är sval* [...] (Jej ciało jest chłodne [...]), *Tyget* [...] *håller därför sin bärare sval*. (Materiał [...] zapewnia dlatego swemu właścicielowi chłód, dosł. utrzymuje chłodnym.)	

Jak wynika z powyższego zestawienia, *kylig* i *sval* tworzą połączenia z nazwami tych samych obiektów. *Kylig* występuje częściej niż *sval* w połączeniach z nazwami zjawisk atmosferycznych i odcinków czasu, w których ma znaczenie zbliżone do *kall*. W pozostałych kategoriach nazw obiektów łączliwość *kylig* jest bardziej ograniczona niż *sval*. *Sval* obejmuje – obok grup wymienionych dla *kylig* – również artefakty, tekstylia oraz części ciała. Różnica w łączliwości zauważalna jest także w złożeniach – *kylig* tworzy tylko złożenia *vinterkylig* i *vårkylig*, gdzie członem określającym są nazwy pór roku 'zima' i 'wiosna', zaś *sval* jest komponentem w wyrazach złożonych *aftonsval* ('wieczór + chłodny'), *källarsval* ('piwnica + chłodny'), *morgonsval* ('rano + chłodny'), *nattsval* ('noc + chłodny'), *regnsval* ('deszcz + chłodny'), *skogssval* ('las + chłodny'), *skuggsval* ('cień + chłodny'), *skymningssval* ('zmierzch + chłodny'), w których pierwszym członem są nazwy pór dnia, zjawisk naturalnych oraz pomieszczeń.

Kylig definiowany jest przez leksykografów następująco: „dość zimny" (SO), „mający stosunkowo niską temperaturę, dość zimny, zwłaszcza o temperaturze powietrza i warunkach pogodowych" (SAOB). W niektórych kontekstach jego znaczenie zbliżone jest do *kall*: *Söderhamn var kyligt och fullt av snö*. (Söderhamn było chłodne i całe w śniegu.), *Den skånska vintern är riktigt vresig*; *kylig* [...] (Zima w Skanii jest naprawdę wredna; chłodna [...]), *Natten blev kylig, nästan frostkall*. (Noc była chłodna, prawie mroźna.). Z kolei *sval* odnosi się do niskich temperatur, które – zwłaszcza w porównaniu z dokuczliwym gorącem – odbierane są jako przyjemne (SAOB, SO). Leksem *sval* kojarzony jest zatem z ożywczym, orzeźwiającym chłodem, o czym świadczą następujące przykłady: *I den situationen är kaskaderna av förhållandevis svalt vatten som i en oändlig ström faller nerför klipporna en vederkvickelse* [...] (W tej sytuacji kaskady dość chłodnej wody opadającej niepowstrzymanym strumieniem ze skał, są orzeźwiające [...]), *Jag har varit ute och promenerat uppåt sjön*; *där var det uppfriskande svalt*. (Odbyłam spacer wzdłuż jeziora; było tam orzeźwiająco chłodno.), *en klostercell, sval och dunkel efter det starka solskenet* (cela klasztorna, chłodna i ciemna po ostrym słońcu), [...] *denna gata i Jerusalem som är så ljuvligt sval* [...] ([...] ta ulica w Jerozolimie, tak cudownie chłodna [...]), *Det höga huset* [...] *reste sig några hundra meter bort som en sval oas* [...] (Wysoki dom [...] wznosił się kilkaset metrów dalej jak chłodna oaza [...]), *Under nässlorna är det alltid fuktigt och svalt, till och med en mycket varm dag*. (Pod pokrzywami jest zawsze wilgotno i chłodno, nawet w bardzo ciepłe dni.), [...] *den här svala andalusiska tomatsoppan, underbar en het sommardag*. ([...] ta chłodna andaluzyjska zupa pomidorowa, wspaniała w gorące, letnie dni.) / *Skitskönt! Som att få ett svalt bad en het och kvalmig dag*. (Cudownie! To jak chłodna kąpiel w gorący i duszny dzień.).

2.3. Strefa ciepła

2.3.1. Letni i ljum(men)

Jak podają Koptjevskaja-Tamm i Rakhilina (2006: 258), szwedzki przymiotnik *ljum* opisuje neutralną strefę temperatur pomiędzy zimnem i ciepłem. Jego synonimy – *avsvalnad* (schłodzony), *tempererad* (umiarkowany) oraz *halvvarm* (ciepławy) – wskazywałyby jednak, że *ljum* denotuje temperatury mieszczące się raczej w strefie ciepła, podobnie jak polskie *letni*, dla którego słowniki podają wyraz bliskoznaczny *ciepławy*. Leksem *ljum* definiowany jest jako „umiarkowanie ciepły, o temperaturze odbieranej jako przyjemna, z wyjątkiem temperatury potraw" (SO). Ma pozytywne konotacje w połączeniu z nazwami powietrza, wiatru, odcinków czasu, wody w środowisku naturalnym: *den ljumma luften / vinden* (ciepławe powietrze / ciepławy wiatr), *ljumma sommarnätter* (ciepławe letnie noce), *De hoppade glatt i det ljumma vattnet.* (Ochoczo wskoczyli do letniej wody). Polskie słowniki przytaczają połączenia *letnia herbata / zupa / woda / kąpiel* (Sz, US). W obu językach pojawiają się negatywne konotacje, gdy mowa jest o temperaturze niższej lub wyższej niż oczekiwana w odniesieniu do potraw i napoi: *letnie piwo / ljummet öl* to piwo zbyt ciepłe, *letnia kawa / ljummet kaffe* to kawa zbyt zimna (por. Koptjevskaja-Tamm, Rakhilina 2006: 258).

2.3.2. Ciepły i varm

Polski przymiotnik *ciepły* definiowany jest jako „mający temperaturę pośrednią między gorącem a zimnem" (Sz, US), zaś szwedzki *varm* jako „mający lub emitujący znaczne ciepło" (IO), „mający wysoką temperaturę w porównaniu z temperaturą spodziewaną / w stosunku do panujących warunków lub w porównaniu z temperaturą normalną" (SO). Szwedzkie definicje mogą się kojarzyć odbiorcy polskiemu raczej ze stanami określanymi za pomocą polskiego leksemu *gorący*, co będzie całkowicie uzasadnione, gdyż szwedzkie *varm* ma znacznie szerszy zakres odniesienia niż polskie *ciepły* i stosowane jest w kontekstach, w których w języku polskim używany jest przymiotnik *gorący*.

Określenia *ciepły* i *varm* denotują temperaturę następujących obiektów:

a) zjawiska atmosferyczne: pol. *Jest ciepło., ciepłe powietrze, ciepły wiatr, ciepły podmuch wiatru, ciepłe powiewy, ostatnie ciepłe tchnienia powietrza, ciepły klimat, ciepły front, front ciepłego powietrza, ciepły deszcz, ciepła pogoda, pogoda słoneczna i ciepła, bardzo ciepła aura*; szw. *Det var mycket varmt ute.* (Na dworze było bardzo ciepło.), *varm luft* (ciepłe powietrze), *en varm luftström* (ciepły prąd powietrza), *varm vind* (ciepły wiatr), *en varm havsbris* (ciepła morska bryza), *varmfront* (front ciepłego powietrza), *varmt regn* (ciepły deszcz), *varmt klimat* (ciepły / gorący klimat), *Vädret väntas bli varmare.* (Spodziewamy się cieplejszej pogody.);
b) nazwy typów krajobrazu i terenów: pol. *ciepłe kraje / tereny / okolice*; szw. *varma länder* (ciepłe / gorące kraje), *varma områden* (ciepłe / gorące tereny), *varma öknar* (gorące pustynie);
c) odcinki czasu: pol. *ciepłe, letnie dni / ciepły, słoneczny dzień lutego / ciepłe popołudnia letnie, ciepłe noce, ciepły czerwcowy wieczór, ciepły wrześniowy poranek, ciepłe miesiące, ciepły listopad, Jesień była pogodna i ciepła. / ciepła wiosna, Lato jest ciepłe i suche*; szw. *en varm junidag*

/ julidag / augustidag (ciepły czerwcowy / lipcowy / sierpniowy dzień), *en varm vinterdag* (ciepły zimowy dzień), *en varm sommarkväll* (ciepły letni wieczór), *Kvällen är varm*. (Wieczór jest ciepły.), *en varm sommareftermiddag* (ciepłe letnie popołudnie), *en varm och torr oktober* (ciepły i suchy październik), *en torr, varm sommar* (suche, ciepłe lato), *en varm svensk vår* (ciepła szwedzka wiosna), *en varm, skön vintersemester i Indien* (ciepły i przyjemny zimowy urlop w Indiach);

d) woda w zbiornikach naturalnych: pol. *ciepłe jezioro, ciepłe źródła, ciepła woda ze źródeł termicznych, ciepłe morze / jezioro, ciepły prąd zatokowy*; szw. *en varm sjö* (ciepłe jezioro), *varma källor* (ciepłe źródła), *en varm havsström* (ciepły prąd morski), *Vattnet var lagom varmt* [...] *i badvikarna*. (Woda była w sam raz ciepła [...] w zatoczkach kąpielowych.);

e) woda podgrzewana w instalacjach wodnych i urządzeniach grzewczych: pol. *instalacja ciepłej wody, ciepły prysznic, ciepła kąpiel, ciepły basen*; szw. *varmvatten / varmt vatten* (ciepła woda), *varm dusch* (ciepły prysznic), *varmt bad* (ciepła / gorąca kąpiel), *varmbad* (kąpiel w podgrzewanej wodzie w odróżnieniu od kąpieli w zimnej wodzie, zwłaszcza na zewnątrz), *en härligt varm bassäng* (cudownie ciepły basen);

f) substancje i obiekty naturalne (m.in. naturalne źródła ciepła): pol. *ciepły piasek, ciepła skała, ciepłe kamienie / W marcu, kiedy ziemia robi się ciepła* [...] */ popiół jest ciepły, ciepłe popołudniowe słońce / w ciepłym, wrześniowym słońcu*; szw. *varm sand* (ciepły piasek)*, varm klippa* (ciepła skała), *en varm sandstrand* (ciepła, piaszczysta plaża), *Marken var fortfarande varm.* (Ziemia była nadal ciepła.), *Stenen var varm i solen*. (Kamień był ciepły od słońca.) */ Askan är fortfarande varm*. (Popiół jest nadal ciepły.), *varm vattenånga* (ciepła para wodna), *Röken är varm.* (Dym jest ciepły.), *den varma* solen (ciepłe / gorące słońce), *varm eld* (ciepły / gorący ogień), *en varm brasa* (ciepłe / gorące ognisko);

g) sztucznie podgrzewane powietrze: pol. *ciepłe powietrze z suszarki / wentylatora, dmuchawy ciepłego powietrza, Jako medium grzewcze wykorzystuje się ciepłe powietrze.*; szw. *varm luft / varmluft* (ciepłe powietrze), *varmluftstork* (suszarka z nadmuchem ciepłego powietrza);

h) artefakty, m.in. sztuczne źródła ciepła oraz obiekty rozgrzane od słońca: pol. *ciepły grzejnik / kaloryfer / piec / kominek, ciepła kuchenka, ciepłe rury grzewcze, ciepły czajnik / garnek, ciepła butelka od dopiero co wydojonego mleka, ciepłe żaluzje, jedwab ciepły od słońca, ciepły samochód, ciepły asfalt, ciepła blacha*; szw. *varm tekanna* (ciepły czajnik), *en varm kastrull* (ciepły garnek), *en varm kamin* (ciepły piecyk), *ett varmt element* (ciepły kaloryfer), *Kakelugnen var varm.* (Piec kaflowy był ciepły.), *en varm spis* (ciepła kuchenka), *Bryggan kändes varm.* (Pomost był ciepły.), *varm tjära* (gorąca smoła), *varm motor* (ciepły silnik), *en varm lastbilshytt* (ciepła kabina ciężarówki), *en varm bil* (ciepły samochód), *en varm taxi* (ciepła taksówka);

i) pomieszczenia, budynki i ich części: pol. *ciepły dom, ciepłe pomieszczenia, ciepły pokój, Ściany zawsze były ciepłe., ciepłe inspekty*; szw. *ett*

varmt rum (ciepły pokój), *en stor varm lokal* (duży, ciepły lokal), *en varm bastu* (ciepła / gorąca sauna);

j) tekstylia utrzymujące ciepło: pol. *ciepłe rzeczy, ciepłe ubrania, ciepłe nakrycia głowy, ciepła bielizna, ciepły płaszcz, ciepłe kozaki, ciepłe rękawiczki, ciepłe kapcie, ciepła koszula, ciepły szlafrok, ciepłe futro, ciepłe polary, ciepły ręcznik, ciepły koc, ciepły śpiwór, ciepła kołdra, ciepłe łóżko*; szw. *varma kläder* (ciepłe ubrania), *en varm tröja* (ciepły sweter), *varma stövlar* (ciepłe kozaki), *varma vantar* (ciepłe rękawiczki), *en varm vinterjacka* (ciepła zimowa kurtka), *en varm rock* (ciepły płaszcz), *en varm mössa* (ciepła czapka), *en varm filt* (ciepły koc), *ett varmt täcke* (ciepła kołdra), *en varm sovsäck* (ciepły śpiwór), *Sängen var varm*. (Łóżko było ciepłe.);

k) potrawy oraz napoje przyrządzane i podawane na ciepło: pol. *ciepłe danie, ciepłe zakąski / jedz, póki ciepłe / ciepłe obiadki, ciepłe posiłki, ciepła strawa, ciepła zupa, ciepłe ziemniaki, ciepłe mięso, ciepła kawa / herbata, ciepłe mleko, ciepła bułeczka, podawać z ciepłymi grzankami, zalać mięso ciepłą marynatą*; szw. *varmrätt* (danie ciepłe / gorące), *småvarmt* (zakąski ciepłe / gorące), *Ät maten medan den är varm.* (Jedz, póki ciepłe.), *få i sig varm mat* (zjeść coś ciepłego), *en varm måltid* (ciepły posiłek), *varm lunch* (ciepły obiad), *varm förrätt* (ciepła przystawka), *varm dricka* (ciepły / gorący napój), *något varmt att dricka* (coś ciepłego do picia), *varmkorv* (kiełbasa na gorąco), *varm buljong* (gorący bulion), *varm soppa* (ciepła zupa), *varm potatis* (ciepłe ziemniaki), *varmt kött* (ciepłe mięso), *varmt kaffe / te* (ciepła kawa / herbata), *varm mjölk* (ciepłe mleko), *Baguetten låg varm.* (Bagietka leżała ciepła.), *Kakan är varm.* (Ciasto jest ciepłe.), *varma plättar* (ciepłe placki), *Pizzan är mycket varm*. (Pizza jest bardzo ciepła.), *en varm smörgås* (zapiekanka, dosł. ciepła kanapka), *varma grönsaker* (warzywa na ciepło), *varm gröt* (ciepła kasza), *en varm gryta* (ciepły gulasz), *såsen serveras varm* (sos podawać na ciepło), *varmchoklad* (gorąca czekolada), *en varm kopp glögg* (kubek ciepłego grzańca), *varm punsch* (ciepły poncz);

l) napoje o temperaturze niezgodnej z normą: pol. *Szampan jest za ciepły., ciepłe piwo, Wódka była zbyt ciepła., za ciepła woda mineralna*; szw. *en varm öl* (ciepłe piwo), *varm vodka* (ciepła wódka);

ł) części ciała: pol. *ciepłe ręce, ciepłe czoło, Uda są ciepłe., Dłoń Neli była ciepła* [...] / *duże, ciepłe ciało*; szw. *varma händer* (ciepłe ręce), *varm panna* (ciepłe czoło), *lukt av varm hud* (zapach ciepłej skóry).

Jak wynika z powyższego zestawienia, szwedzki przymiotnik *varm* ma o wiele szersze zastosowanie niż polskie *ciepły*. Wiele połączeń z *varm* ma polskie odpowiedniki zarówno z leksemem *ciepły*, jak i z leksemem *gorący*, a w niektórych kolokacjach możliwy jest tylko ekwiwalent *gorący*. Po szwedzku *gorący posiłek* to *varmrätt*, *gorąca czekolada* to *varmchoklad, gorące napoje – varma drycker, gorące kraje – varma länder, gorąca smoła – varm tjära*. O związku *varm* z bardzo wysokimi temperaturami świadczą następujące połą-

czenia: *Här är bara så hemskt varmt så man knappt orkar andas* [...] *33 gr i skuggan idag*. (Tutaj jest tak strasznie ciepło, że człowiek ledwo oddycha [...] dzisiaj 33 stopnie w cieniu.), *Idag har varit en hemskt varm och olidlig dag, vi har haft närmare 31 grader inomhus på jobbet*. (Dzisiaj był strasznie ciepły, trudny do wytrzymania dzień; w pracy mieliśmy prawie 31 stopni.), *Det har varit en oerhört varm dag, med nästan tropisk fuktighet*. (Był to niezwykle gorący dzień, z niemal tropikalną wilgotnością.), *Det lever även människor i extremt varma områden. Beduinerna klär sig i flera lager ljusa kläder som hjälper till att hålla värmen ute* [...] (Ludzie żyją nawet na ekstremalnie gorących terenach. Beduini wkładają wiele warstw jasnych ubrań, by powstrzymać ciepło [...]), *Men mitt i sommaren kan det bli så varmt att man nästan tuppar av*. (Ale w środku lata może zrobić się tak gorąco, że człowiek prawie mdleje.), *Sadeln var så varm att han nästan brände sig när han satte sig på den*. (Siodło było tak gorące, że siadając, mało się nie poparzył.), [...] *olyckor där barn drar ned en kastrull från spisen och bränner sig på det varma innehållet* ([...] wypadki, kiedy dzieci ściągają garnek z kuchenki i doznają oparzeń od gorącej zawartości [...]). Cała skala wysokich temperatur, począwszy od temperatury wody w zbiornikach naturalnych, poprzez temperaturę gorących napoi, a skończywszy na rozgrzanych do bardzo wysokich temperatur źródeł ciepła, denotowana jest w języku szwedzkim przez *varm*.

2.4. Strefa gorąca

Przymiotniki *gorący* i *het* łączą się z nazwami następujących klas obiektów:

a) zjawiska atmosferyczne: pol. *gorący klimat, falujące gorące powietrze, gorący wiatr*; szw. *hett klimat* (gorący klimat), *Det blåste en het vind* [...] (Wiał gorący wiatr [...]), *luften som var het* (powietrze, które było gorące);
b) typy krajobrazu i tereny, gdzie panują bardzo wysokie temperatury: pol. *gorąca sawanna, gorąca pustynia, gorące miasto, gorące stepy i pustynie Azji Środkowej, w gorącej Afryce, suche i gorące tereny, gorące strefy Ameryki Południowej, gorąca strefa klimatyczna, gorące kraje*; szw. *torr och het savann* (sucha, gorąca sawanna), *en öken* [...] *brännande het* (pustynia [...] parząco gorąca), *en het, öde del av USA* (gorąca, wyludniona część USA), *Staden suckar och är het samtidigt. Smälter snö under asfalten*. (Miasto wzdycha i jest też gorące. Topi śnieg pod asfaltem.);
c) odcinki czasu: pol. *gorące lato, gorące popołudnie*, *gorący czerwcowy / lipcowy dzień, gorące dni lata*; szw. *en het sommar* (gorące lato), *en het eftermiddag* (gorące popołudnie), *en het julidag* (gorący lipcowy dzień), *en het morgon* (gorący poranek), *Maj månad blev het och inte en droppe regn föll*. (Maj był gorący i nie spadła ani kropla deszczu.), [...] *den svenska sommaren var het som en bakugn* [...] ([...] szwedzkie lato było gorące jak piec [...]), *en het sommardag i New York då kvicksilvret kryper över 30-gradersstrecket*. (gorący letni dzień w Nowym Jorku, kiedy słupek rtęci przekracza granicę 30 stopni);

d) sztucznie podgrzewana woda i woda w środowisku naturalnym: pol. *gorąca woda w kranie, gorąca woda dostarczona przez kotłownię / ciepło tej gorącej wody, promieniujące z grzejników / czajniki z gorącą wodą, gorąca kąpiel, gorący prąd równikowy, gorące źródła*; szw. *hett vatten / hettvatten* (gorąca woda), *hett bad* (gorąca kąpiel), *en het källa* (gorące źródło);
e) obiekty i substancje naturalne: pol. *gorący piasek, gorąca lawa, gorąca magma, gorąca skała, gorące kamienie*, *gorąca para wodna, ogniska płomień i dym gorący, gorący ogień, gorące słońce, Słońce* [...] *odsłoni swe gorące jądro. / gorące gwiazdy, gorące bąble gazu, Obłok materii staje się coraz gorętszy.*; szw. *het sand* (gorący piasek)*, het lava* (gorąca lawa), *het klippa* (gorąca skała), *en het sten* (gorący kamień), *Marken blir het och början darra.* (Ziemia robi się gorąca i zaczyna drżeć.), *het ånga* (gorąca para), *het sommarsol* (gorące letnie słońce), *Solen är redan het*. (Słońce jest już gorące.), *en het stjärna* (gorąca gwiazda), *en del av rymden som är* [...] *mycket het* (część kosmosu, która jest [...] bardzo gorąca), *den heta elden* (gorący ogień), *en het glöd* (gorący żar), *het aska* (gorący popiół), *bubblor av het gas* (bąble gorącego gazu);
f) artefakty (w tym sztuczne źródła ciepła i obiekty rozgrzane od słońca): pol. *czajnik gorący jak lokomotywa, gorąca patelnia, gorąca blacha, gorący kaloryfer, gorąca kuchenka, gorące żelazko*, *gorący kawałek żelaza, naczynie z gorącym ołowiem, gorące hamulce, najbardziej gorące części silnika samolotu, gorąca kolba lutownicza, gorący asfalt*; szw. *en het tekanna* (gorący czajnik), *en het stekpanna* (gorąca patelnia), *ett hett element* (gorący kaloryfer), *en het spis* (gorąca kuchenka), *ett hett strykjärn* (gorące żelazko), *en het grill* (gorący grill), *Ugnen kunde bli mycket het*. (Piekarnik mógł być bardzo gorący.), *het metall* (gorący metal), *het stearin* (gorący wosk), *het asfalt* (gorący asfalt), *plattan som fortfarande var het* (palnik, który nadal był gorący), *Den svarta plåten var het som en kokplatta*. (Czarna blacha była gorąca jak palnik kuchenki.), *Flytvästen* [...] *dessutom var den het* (Kapok [...] był poza tym gorący);
g) pomieszczenia: pol. *Tutaj w środku jest za gorąco. / gorąca sauna*; szw. *den heta bastun* (gorąca sauna), *Här är alldeles för hett inne*. (Tutaj w środku jest za gorąco.), *en tropiskt het cell i Tanah Merah-fängelset* (tropikalnie gorąca cela w więzieniu Tanah Merah);
h) potrawy i napoje (w języku polskim napoje i potrawy gotowane, w języku szwedzkim bardzo gorące lub zbyt gorące płyny i potrawy): pol. *gorąca kolacja, gorące śniadanie*, *gorąca potrawa, gorące posiłki, jeść gorące na obiad, parówki / pieczeń / kiełbasa na gorąco, jeść coś na gorąco / coś gorącego, gorąca zupa, gorąca kawa, gorąca herbata, gorąca pizza, gorąca jeszcze kaszanka, gorący kleik ryżowy, gorący wywar warzywny, gorący tłuszcz, gorący bulion, gorący rosół, gorący strudel*; szw. *en het soppa* (gorąca zupa), *hett kaffe / te* (gorąca kawa / herbata), *kaffe med het mjölk* (kawa z gorącym mlekiem), *het buljong* (gorący bulion), *en het*

dryck (gorący napój), *rykande het pasta* (parujący, gorący makaron), *het olja* (gorący olej)[3];

i) części ciała o wysokiej temperaturze spowodowanej wysiłkiem, chorobą lub silnymi emocjami: pol. *mieć gorące dłonie, gorące stopy, Czoło chorego było gorące., Dotknęła policzków*: *gorące., Wczoraj był taki rozpalony, gorący* [...]; szw. *vara het om kinderna / händerna* (mieć gorące policzki / dłonie), *den sjukes panna var het* (czoło chorego było gorące), *Du måste dricka lite* [...] *Du är ju alldeles het* [...] (Wypij trochę [...] Jesteś całkiem gorąca [...]), *Han kände med handen på min panna. Du är lite het, sa han*. (Dotknął ręką mego czoła. Jesteś trochę gorąca, powiedział.), *en het rodnad* (gorący rumieniec).

Oba leksemy, *gorący* i *het*, odnoszą się do bardzo wysokich temperatur, odbieranych często jako uciążliwe. *Gorący* objaśniany jest jako „mający wysoką temperaturę, bardzo ciepły; silnie nagrzany, rozpalony, upalny, skwarny; silnie grzejący, ogrzewający, prażący" (Sz). Szwedzkie *het* definiowane jest nie tylko jako określenie intensywnego ciepła wywołującego dyskomfort, lecz również powodującego ból lub uszkodzenia ciała (SO). Związek *het* z wyjątkowo wysokimi temperaturami potwierdzają złożenia *brännhet* (rozpalony), *glödhet* (rozżarzony do białości), *kokhet / sjudhet / skållhet* (wrzący), *smälthet* (rozżarzony), *solhett* (skwarny), *stekhett* (upalny), w których pierwsze człony stanowią wyrazy związane z ogniem, żarem, wrzątkiem, topnieniem, słońcem i prażeniem. Z silnym dyskomfortem wiążą przymiotnik *het* także następujące połączenia: *Vattnet är sjudande hett*. (Ta woda to ukrop, dosł. woda jest wrząco gorąca), *Det är odrägligt / kvävande hett i dag*. (Dzisiaj jest nieznośnie / dusząco gorąco.), *Sanden är glödande het*. (dosł. Piasek jest żarząco gorący.), *Solen var het och drev fram svetten* [...] (Słońce było gorące i oblewało potem [...]), [...] *sommartid var morgonsolen besvärande het*. ([...] latem poranne słońce było dokuczliwie gorące.), *Sommaren är olidligt het*. (Lato jest nieznośnie gorące.).

Polski przymiotnik *gorący* używany jest zarówno w sytuacjach, gdy chce się zaakcentować dyskomfort wysokich temperatur (*Było nieznośnie / potwornie / piekielnie gorąco. / Najbardziej dały mi się we znaki gorące, upalne dni. / potwornie suche i gorące lato*), jak i wtedy, gdy chce się uwypuklić kontrast pomiędzy dokuczliwym zimnem a przyjemnym ciepłem (*Jesteś przemarznięta – zrobię ci gorącej herbatki*, *Gdy wracamy zmarznięci do domu, miło jest wziąć gorącą kąpiel*.). Szwedzkie *het* bywa używane w podobnych kontekstach, gdy chce się podkreślić, że opisywana temperatura jest wyższa niż normalna, zwłaszcza gdy mowa o rozgrzewających właściwościach wody i napoi: *Drick heta drycker för att bota förkylningen.* (By wyleczyć przeziębienie, pij gorące napoje.), *Hur skönt det är att glida ner i ett hett bad när man är frusen* [...] (Jak miło zanurzyć się w gorącej kąpieli, gdy się jest zmarzniętym [...]), *Ska ta ett hett snabbt bad*; *har så djuriskt ont i bröstryggen*. (Wezmę szybką, gorącą ką-

[3] W języku szwedzkim używane są również metonimiczne określenia ostro przyprawionych potraw z leksemem *het*: *en het krydda* (ostra przyprawa), *en het sås* (ostry sos), *den kalabriska maten som är rejält het* (kalabryjskie jedzenie, które jest mocno ostre).

piel; nieludzko boli mnie kręgosłup.). W podobnych kontekstach występuje też jednak często *varm*: *Inget slår en varm dryck en kulen dag*. (W zimne, pochmurne dni nie ma nic lepszego od gorącego napoju.), *Varmt honungste med citron är bra mot förkylning och feber*. (Ciepła herbata z miodem i cytryną jest dobra na przeziębienie i gorączkę.), *Om du blir frusen, klä dig varmt, eller ta ett varmt bad* [...] (Jeśli marzniesz, ubierz się ciepło lub weź ciepłą kąpiel [...]). Są też konteksty sugerujące opcjonalność określeń *varm* i *het*: *Stressa av med ett bad! Glid ner i ett varmt / hett bad som sätter fart på endorfinerna* [...] (Zrelaksuj się w kąpieli! Zanurz się w ciepłej / gorącej kąpieli, która pobudzi endorfiny [...]), *ett varmt eller hett bad för att mjuka upp muskler och leder* (ciepła lub gorąca kąpiel, by rozluźnić mięśnie i stawy). Przykłady te wskazują, że *het* w porównaniu z *varm* ma bardziej emfatyczny charakter (por. Koptjevskaja-Tamm, Rakhilina 2006: 259).

Łączliwość przymiotników *gorący* i *het* jest pozornie identyczna – chociaż oba leksemy występują w połączeniach z nazwami tych samych klas obiektów, różnią się zakresem i frekwencją. *Gorący* ma szersze zastosowanie niż *het* i używany jest również w sytuacjach, w których w języku szwedzkim występuje określenie *varm*. Pomiędzy przymiotnikami *ciepły* i *gorący* nie ma tak wyraźnej granicy, jak w szwedzkim pomiędzy *varm* i *het*. *Ciepła herbata / gorąca herbata, ciepła zupa / gorąca zupa, ciepły posiłek / gorący posiłek, ciepła kąpiel / gorąca kąpiel* to przykłady alternatywnych par połączeń w języku polskim. Wyrażenia typu *wziąć gorącą kąpiel, zjeść gorącą zupę / gorący posiłek, napić się gorącej kawy / herbaty* są w polszczyźnie standardowe i nie kojarzy się ich z temperaturą niepożądaną. W szwedzkim połączenia tego rodzaju z *het* są możliwe, ale nie – typowe i budzą na ogół negatywne skojarzenia z wyjątkowo wysokimi, dyskomfortowymi temperaturami.

3. Podsumowanie analizy

Schematyczny zakres zastosowań konkretnych omawianych leksemów, mających na celu ukazanie różnic pomiędzy językiem polskim a szwedzkim, obrazuje wykres 1.

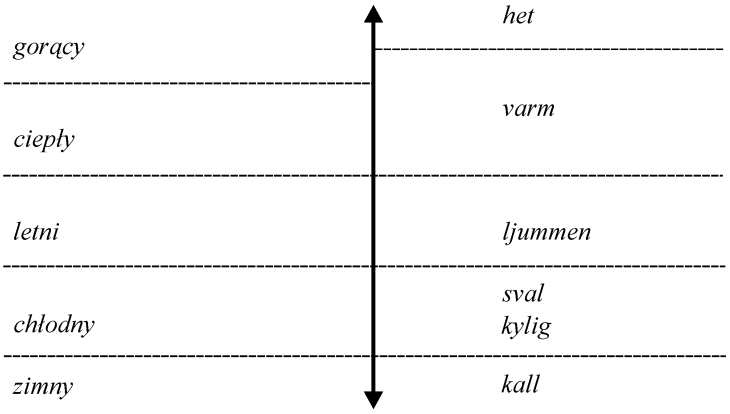

Wykres 1. Polskie i szwedzkie określenia temperatury

W użyciach konkretnych określeń temperatury całkowite analogie pomiędzy językami ograniczają się do strefy określanej za pomocą przymiotników *zimny* i *kall*, charakteryzujących się identyczną łączliwością. Różnice pomiędzy językami występują w następnej strefie, opisywanej za pomocą polskiego przymiotnika *chłodny*, któremu odpowiadają dwa szwedzkie określenia – *kylig* i *sval*. Tworzą one połączenia z tymi samymi nazwami obiektów, na przykład *kylig / sval luft, kyligt / svalt vatten, ett kyligt / svalt rum* (chłodne powietrze, chłodna woda, chłodny pokój). *Kylig* odnosi się do temperatur niedających poczucia komfortu cieplnego, zaś *sval* do wrażeń pozytywnych – określa temperatury odbierane jako przyjemne, zwłaszcza w porównaniu z wysokimi temperaturami. Składniki znaczeniowe obecne w odrębnych szwedzkich jednostkach językowych wbudowane są w języku polskim w strukturę pojedynczego leksemu *chłodny* i uaktywniają się poprzez kontekst.

Strefę temperatur pomiędzy zimnem a ciepłem opisują przymiotniki *letni* i *ljum*. Mogą one mieć i pozytywne, i negatywne konotacje. Pozytywne są między innymi w odniesieniu do temperatury wody: *letnia woda / ljummet vatten*, *letnia kąpiel / ljummet bad*. Negatywne konotacje występują, gdy mowa jest o temperaturze niższej lub wyższej niż oczekiwana w odniesieniu do potraw i napoi – *letni szampan / ljummen champagne* to szampan zbyt ciepły, *letnia kawa / ljummet kaffe* to kawa zbyt zimna.

W odmienny sposób konceptualizowana jest w porównywanych językach strefa wysokich temperatur, mająca w języku szwedzkim dwie kluczowe wartości: temperatury odbierane jako komfortowe oraz temperatury zdecydowanie zbyt wysokie, odczuwane jako nieprzyjemne lub niebezpieczne dla człowieka. Pierwszą z tych wartości opisuje przymiotnik *varm*, drugą *het*. W języku polskim nie ma tak wyraźnej różnicy pomiędzy *ciepły* i *gorący*, jak w szwedzkim pomiędzy *varm* i *het* – trudno zatem wskazać normę, która determinuje wybór pomiędzy określeniami *ciepła herbata / gorąca herbata*, czy *zakąski ciepłe / zakąski gorące*. W szwedzkim punkt kluczowy stanowi moment, gdy temperatu-

ra staje się tak wysoka, że jest dyskomfortowa lub niebezpieczna – wówczas stosuje się *het*. *Het* ma zatem mniejszy zakres niż polskie *gorący*, co automatycznie oznacza, że *varm* ma szersze zastosowanie niż polskie *ciepły*. Wiele połączeń, w których w polszczyźnie występuje leksem *gorący*, ma szwedzkie odpowiedniki z przymiotnikiem *varm*, na przykład *varma länder* (gorące kraje), *varma drycker* (napoje gorące), *varmrätt* (gorący posiłek), *någon är varm* (komuś jest gorąco). Cały przedział wysokich temperatur, począwszy od temperatury wody w środowisku naturalnym, po temperaturę gorących napoi i bardzo rozgrzanych źródeł ciepła, denotowany jest w języku szwedzkim przez *varm*.

4. Uwagi końcowe

Różnice w zastosowaniach leksemów denotujących temperaturę w języku polskim i szwedzkim wskazują, że obie społeczności językowe konceptualizują skalę temperatury w odmienny sposób, wybierając różne wartości jako punkty odniesienia. Określenia temperatury odzwierciedlają przede wszystkim parametry cieplne istotne dla człowieka – niebezpiecznie niskie lub wysokie, komfortowe lub dyskomfortowe. Językowy obraz temperatury wskazuje, że strefy określane jako *zimne*, *chłodne*, *ciepłe* i *gorące* mają relatywny charakter, przenikają się nawzajem, czego dowodzą przykłady, podające różne wartości temperatury przy zastosowaniu tego samego przymiotnika: *szklarnie zimne z temperaturą 0––5°. / Skrzynki z warzywami przenieść do zimnego pokoju o temperaturze 5 do 10 st. C. / Klimat jest przyjemny*; *ciepłe dni i chłodne noce*. *Rtęć nigdy nie spada poniżej 10 stopni C* [...] / *w pustynnym klimacie, gdzie w ciągu dnia powietrze jest rozpalone, w nocy zaś chłodne (przymrozki do -5 stopni C) / Palmy daktylowe powinny być uprawiane w widnych i przestronnych pomieszczeniach – ciepłych latem, a chłodniejszych zimą (10–12 stopni C) / Nie bierz do ust koniaku chłodniejszego niż 18 i cieplejszego niż 21 stopni C. /* [...] *pracom budowlanym sprzyjała wyjątkowo ciepła zima. Średnia temperatura w grudniu wynosiła około 5 stopni* [...] / *Czerwiec będzie wyjątkowo ciepły. Szykuje się sporo słońca i wiele dni upału powyżej 29 stopni* [...].

Materiał językowy świadczy o tym, że omawiane leksemy zawierają element oceny (por. Wierzbicka 2006: 256) i że, mówiąc o temperaturze, posługujemy się opartymi na doświadczeniu subiektywnymi normami, wynikającymi z właściwości i funkcji opisywanych obiektów. Normy te nie odnoszą się do realnych wartości temperatur, lecz określają temperatury pożądane z punktu widzenia użytkownika danego obiektu. Stosując określenia *zimny kaloryfer* czy *ciepły szampan*, nie mamy na myśli ich faktycznej temperatury, lecz sugerujemy, że kaloryfer jest niewystarczająco rozgrzany, a szampan niedostatecznie schłodzony. Zastosowania analizowanych przymiotników motywowane są zatem przede wszystkim rolą, jaką odgrywają parametry cieplne poszczególnych obiektów w codziennym życiu.

Bibliografia

IO = Molde B. (ed.) 1963. *Illustrerad svensk ordbok*. Stockholm.
NS = Sobol E. (ed.) 2003. *Nowy słownik języka polskiego*. Warszawa.
SAOB = *Svenska Akademiens ordbok*. [www.spraakdata.gu.se]
SO = Språkdata (ed.) 1998. *Stora svenska ordboken*. Göteborg.
Sz = Szymczak M. 1988–1989. *Słownik języka polskiego*. [vol. I–III]. Warszawa.
US = Dubisz S. 2003. *Uniwersalny słownik języka polskiego*. [vol. I, II, V]. Warszawa.
Bolinger D. 1968. *Aspects of language*. New York.
Clausner T., Croft W. 1999. Domains and image schemas. – *Cognitive Linguistics* 10.1: 1–31.
Croft W., Cruse D.A. 2004. *Cognitive linguistics*. Cambridge.
Cruse D.A. 1992. Antonymy revisited: Some thoughts on the relationship between words and concepts. – Lehrer A., Kittay E. (ed.) *Frames, fields and contrasts. New essays on semantics and lexical organisation*. Hillsdale (NJ): 289–306.
Cruse D.A., Togia P. 1995. Towards a cognitive model of antonymy. – *Journal of Lexicology* 1.1: 113–141.
Koptjevskaja-Tamm M., Rakhilina E. 2006. "Some like it hot". On the semantics of temperature adjectives in Russian and Swedish. – *STUF* [= *Sprachtypologie und Universalienforschung*] 59.3: 253–269.
Lehrer A.J. 1970. *Semantics fields and lexical structure*. Amsterdam.
Lehrer A.J. 1974. Static and dynamic elements in semantics: hot, warm, cool, cold. – *Papers in Linguistics* (Carbondale) 3: 349–373.
Lyons J. 1984. *Semantyka* [vol. I, transl. Weinsberg A.]. Warszawa.
Prator C.N. 1963. Adjectives of temperature. – *English Language Teaching* 17.4: 158–164.
Shen Y. 1960. Experience classification and linguistic distribution. – *Language Learning* 10.1–2: 1–13.
Sutrop U. 1998. Basic temperature terms and subjective temperature scale. – *Journal of Lexicology* 4.1: 60–104.
Sutrop U. 1999. Temperature terms in the Baltic Area. – Erelt M. (ed.) *Estonian: typological studies*. Tartu: 185–203.
Sutrop U. 2002. *The vocabulary of sense perception in Estonian. Structure and history*. [Opuscula Fenno-Ugrica Gottingensia 8]. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien.
Wierzbicka A. 2006. *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*. [ed. Paprocka B., transl. Głaz A. et al.] Lublin.

Summary

The semantics of temperature adjectives in Polish and Swedish (literal senses)

The paper presents a semantic comparison of the basic temperature adjectives in Polish (*zimny* 'cold', *chłodny* 'cool, chilly', *letni* 'lukewarm, tepid', *ciepły* 'warm', *gorący* 'hot') and in Swedish (*kall* 'cold', *kylig* 'chilly', *sval* 'cool', *ljum* 'lukewarm, tepid', *varm* 'varm', *het* 'hot'). The semantics of temperature terms is reconstructed through an analysis of their collocability with names of different classes of objects.

The analysis shows that Polish and Swedish differ in their division of the temperature domain. The similarities between the two languages are limited to the adjective pairs *zimny* – *kall* and *letni* – *ljum*, which have almost identical combinability and connotations. The differ-

ences occur in the case of temperatures described in Polish with the adjective *chłodny*. The two Swedish equivalents, *kylig* and *sval*, apply to the same temperature range, but they have different connotations – the former is associated with luck of thermal comfort, wheras the latter is used in relation to pleasantly cooling temperatures, often in contrast to very high temperatures.

Polish and Swedish differ also in conceptualisation of warmer temperature regions. The Swedish lexeme *varm* has a wider usage than the Polish *ciepły*, and occurs in contexts in which the Polish *gorący* is applied, for example *varmchoklad – gorąca czekolada* 'hot chocolate'. Swedish *het* has more limited applicability than the Polish *gorący* and refers mainly to extremely high temperatures which are regarded as uncomfortable or dangerous (whereas *gorący* can be used referring to both pleasant and unpleasant temperatures).